

Kristina SWIDEROVÁ

Adam František a Eleonora Amálie ze Schwarzenberku. Příčiny a průběh jejich manželské krize v letech 1710–1722

Abstract: *This study reconstructs the progress of Adam Franz and Eleonore Amalia of Schwarzenberg's marriage crisis from 1710–1722. Combining sources of a personal nature and some so far rather neglected sources of official nature sheds light upon the causes of the prolonged dispute which represented a real threat to the Schwarzenbergs' of having no male progeny and attempts to present a more realistic account of the solution to this crisis, which has so far been traditionally ascribed to a chance meeting of both disunited spouses over the grave of St. John of Nepomuk. It touches not only upon the noble family's life which is set in broader social coordinates, but also the origination of the family's legend.*

Key words: Adam Franz of Schwarzenberg – Eleonore Amalia of Schwarzenberg – Czech nobility – 18th century – married life conflicts

---

Případ manželského rozkolu Adama Františka a Eleonory Amálie ze Schwarzenberku¹ je mezi odbornou i laickou veřejností alespoň v hrubých obrysech znám. Probíhal mezi lety 1710 a 1722 a obecně se má za to, že jeho příčinou byla neschopnost Eleonory Amálie porodit mužského potomka² a že byl ukončen takřka zázračným usmířením během náhodného setkání nad hrobem sv. Jana Nepomuckého v pražské svatovítské katedrále. Manželský smír byl korunován narozením kýženého dědice a sv. Jan Nepomucký byl od té doby Schwarzenberky vnímán jako patron a ochránce, který jejich rod zachránil před vymřením po meči.³

V české historiografii se k problematice manželských sporů přistupuje velmi zdrženlivě. Ačkoliv nesváry mezi manžely dozajista nebyly – vzhledem ke způsobu uzavírání sňat-

---

1 Pro odlehčení textu jsou v přítomné studii na některých místech uváděna pouze první křestní jména obou manželů, tj. Adam a Eleonora. Děje se tak pouze v místech, kde není možná záměna se jmény dalších osob.

2 Naposledy Václav BŮŽEK a kolektiv, *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 507. Ke konfliktu mezi schwarzenberskými manžely srov. také Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 559.

3 Srov. Jan Křtitel VOTKA, *Sv. Jan Nepomucký a knížecí rod Švarcenberský. Články historicko-apologické*, Praha 1887, s. 54–55.

ků v aristokratické společnosti – něčím výjimečným,⁴ je pro české prostředí známa pouze hrstka případů, z nichž byl navíc jen málokterý podroben soustavnějšímu výzkumu. Pokud se tak stalo, jedná se převážně o výzkum spojený s obdobím 15. až 17. století.⁵ Pro 18. století se badatelé většinou omezují na stručný popis konkrétní aféry, aniž by se však zabývali detailnější analýzou příčin, potažmo důsledků.⁶ V rovině dohadů tedy zatím zůstávají odpovědi na tak důležité otázky, jakými je mechanismus řešení nesouladu manželského páru v rámci rodiny a jejího nejbližšího okolí, které se obvykle na zažehnávání krize podílelo, či způsob, jakým šlechtická společnost přijímala zprávu o rozpadu manželství některého ze svých členů, jak přistupovala k nevěře, odluce nebo dokonce rozvodu. Velmi málo se ví o genezi jednotlivých rozkolů a jejich vznik bývá obvykle odůvodněn nevěrou jednoho z partnerů, popřípadě neschopností konkrétního svazku naplnit dynastické poslání, to jest zajistit rodu přinejmenším jednoho pokračovatele v mužské linii.⁷ Přitom nevěra, pokud k ní vůbec skutečně došlo, už sama musela být projevem určité disharmonie mezi šlechtickými manžely a výrazem nespokojenosti v životě se zákonným partnerem. Velmi málo pozornosti je věnováno jednotlivým aktérům, jejich povahám, názorům a předchozím životním zkušenostem, které bezpochyby u dotyčného jedince ovlivňovaly schopnost a chuť či nechuť žít v manželství. Ne vždy je takový přístup vzhledem ke stavu pramenné základny možný. Může se ale stát, že se v honbě za dopisy a deníky přímých účastníků krize opomene řada dalších pramenů: Korespondence šlechticů s hofmistry a hejtmany, úřední akta a účetní doklady, které mohou skrývat překvapivě relevantní informace a dodat příběhu na plastičnosti. Tuto studii je nutno chápat jako studii případovou, která si neklade za cíl vyjádřit se ke všem výše nastíněným tématům. Je prvním výstupem rozsáhlejšího výzkumu manželské krize Adama Františka a Eleonory Amálie ze Schwarzenberku, jenž má především představit jednotlivé účastníky a ukázat, jak velmi se může lišit tradice od skutečnosti, kterou sami příslušníci schwarzenber-

4 K principům uzavírání sňatkových aliancí srov. Silke LESEMANN, *Liebe und Strategie. Adelige Ehen im 18. Jahrhundert*, Historische Anthropologie 8, Heft 2, 2000, s. 189–207.

5 Přehled afér tohoto období nejnověji přinesla Pavla POSPÍŠILOVÁ, „...dass er sie also tractiert, wie es auf eine adelige Dama sich gehört...“ *Spor mezi Jaroslavem Bernardem z Martinic a jeho ženou Klárou Rozálií v letech 1675–1676*, in: Radmila Pavlíčková – Jiří Kubeš (edd.), *Šlechtic mezi realitou a normou. Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 95–121, zde s. 95–100.

6 Kromě literatury uvedené v poznámce č. 1 lze jako příklad uvést rozpad manželství Ferdinanda Leopolda Šporka a Apolonie Rozálie Vratislavové z Mitrovic na přelomu 17. a 18. století, k tomu srov. Pavel PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha – Litomyšl 2003, s. 94–100.

7 Trauma z neplodnosti a jeho dopadu na rodinu se věnuje mj. britský a francouzský výzkum: Charles W. INGRAO – Andrew THOMAS, *Piety and Power. The Empress-Consort of The High Baroque*, in: Clarissa Campbell Orr (ed.), *Queenship in Europe 1660–1815*, Cambridge 2004, s. 107–130, dále Pierre DARMON, *Trials by Impotence. Virility and Marriage in Pre-Revolutionary France*, London 1985.

ského rodu ve snaze uchovat obraz ctností svých předků ochotně zamlžili a která posléze takto pokřivená vrostla do historického bádání.

Adam František se narodil roku 1680 v Linci jako druhorozený syn knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku a Marie Anny ze Sulzu. Adamův starší bratr Adolf Ludvík ale v roce 1690 v pouhých 14 letech zemřel a Adam František se stal korunním princem. Dostalo se mu patřičného vzdělání završeného kavalířskou cestu, jejímiž hlavními cíli byla města Paříž a Řím.⁸ Na Adama Františka se jako na budoucího vladaře soustředila velká pozornost ve věci výběru manželky: Již roku 1697 se objevily plány na sňatek s členkou rodu Rietberků, později se do hledáčku dostali také Bentheimové a Arenberkové.⁹ Adam František vzal ovšem záhy věci do svých rukou a tajně, bez vědomí rodičů, dal manželský slib i prsten hraběnke Marii Karolíně Althannové, s níž se seznámil během pobytu v Římě. Na žádost Ferdinanda ze Schwarzenberku však císař Leopold I. prohlásil dne 7. července 1701 tento sňatek za neplatný, prsteny i dopisy obou snoubenců byly zničeny a Adamovi byla uložena pokuta ve výši 40 000 zlatých.¹⁰ Mladý ženich nadále nedostal šanci jakýmkoliv způsobem ovlivnit výběr své nastávající. Celé záležitosti se ujal jeho otec a volba zakrátko padla na devatenáctiletou Eleonoru Amálii z Lobkovic, dceru vládnoucího lobkovického knížete a vévody zaháňského Ferdinanda Augusta a jeho druhé manželky Marie Anny markraběnky z Baden-Badenu. Eleonora Amálie se narodila 20. června 1682 ve Vídni¹¹ a v době sňatku byla dvorní dámou Vilemíny Amálie Brunšvicko-Lüneburské, manželky římského krále Josefa I.¹² Co se prestiže týče, jednalo se pro Schwarzenberky po předchozím skandálu o výhodný sňatek. Lobkovicové se řadili mezi přední českou šlechtu, navíc nevěstin otec, Ferdinand August, byl tehdy nejvyšším hofmistrem zmíněné římské královny¹³ a kromě severočeských statků vlastnil i říšské panství Neustadt an der

8 Srov. Státní oblastní archiv v Třeboni (dále SOA), odd. Český Krumlov, Rodinný archiv schwarzenberské primogenitury (dále RAS), fasc. 416. Srov. také Adolph BERGER, *Das Fürstenhaus Schwarzenberg*, Wien 1866, s. 129.

9 SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 416; A. BERGER, *Das Fürstenhaus*, s. 130.

10 SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 416.

11 Poměrně často se lze setkat s názorem, že Eleonora Amálie se narodila v Mělníce. Podle ověřeného výpisu z matriky kostela sv. Michaela ve Vídni se Eleonora narodila a byla pokřtěna právě v této vídeňské farnosti. Srov. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, listiny, zásuvka č. 28, ověřený opis matričního záznamu pořízený 10. 7. 1924.

12 Jednalo se pouze o titulární funkci, neboť Eleonora Amálie byla do hofštátu královny Amálie Vilemíny přijata v den své svatby. Srov. dopis Amálie Brunšvicko-Lüneburské Ferdinandu Augustovi z Lobkovic ze dne 13. 12. 1701. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, fasc. 418.

13 Srov. Tomáš FOLTÝN, *Ferdinand August z Lobkovic (1655–1715). K jeho funkci hlavního komisaře na říšském sněmu v Řezně (1692–1698)*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Vyšší šlechta v českých zemích v období baroka (1650–1750)*. Biogramy vybraných šlechticů a edice typických pramenů, Pardubice 2007, s. 53–72, zde s. 62.

Waldnaab s právem hlasu na sněmu v Řezně.¹⁴ Námluvy proběhly relativně rychle, sňatek Adama Františka s Eleonorou Amálií se odehrál ve Vídni dne 13. prosince 1701. V roce 1703 se Adam František po smrti svého otce Ferdinanda stal vládnoucím schwarzenberským knížetem. Vrcholem jeho kariéry se stalo dosažení pozice nejvyššího štolby císaře Josefa I. a posléze i Karla VI. Ten Adama v roce 1720 jmenoval také nejvyšším maršálkem.

Manželství Adama Františka s Eleonorou Amálií probíhalo zprvu klidně. V dochované korespondenci z prvních let manželství Eleonora popisovala především zážitky z různých společenských událostí a zmiňovala se o oblíbě, které se těšila u svého tchána.¹⁵ Přesto se vše nevyvíjelo zcela ideálně, neboť Eleonora během devíti let povila pouze jedinou dceru. Minimálně jednou také potratila, takže na určité problémy s plodností usuzovat lze.¹⁶ Podle všeho ale rozchod s těmito obtížemi nesouvisel, popřípadě hrál marginální roli. Ferdinand August se dokonce později vyjádřil, že Adam František ke své manželce nikdy žádnou vášní nehořel a záminku k rozchodu by si časem tak jako tak našel.¹⁷

Podle verze Adama Františka, která se tradovala v následujících generacích schwarzenberské rodiny a do určité míry Adamovo jednání ospravedlňovala, byla důvodem rozchodu Eleonořina nevěra. Eleonora se měla dopustit cizoložství během návštěvy u svého otce v Neustadtu an der Waldnaab s francouzským důstojníkem St. Louistem¹⁸ v prvních měsících roku 1710. Udání se k Adamu Františkovi doneslo skrze jednoho ze sloužících, jehož jméno ale Adam nikdy nevyzradil a později svou výpověď několikrát změnil. Eleonořin otec si byl jist, že Adama musel informovat někdo, kdo Eleonoru do Neustadtu doprovázel a kdo věděl, že během jejího pobytu důstojník St. Louis lobkovickou rezidencí skutečně navštívil. Mezi hlavní podezřelé se zařadil Eleonořin komorník Michael de Bosch a komorná Otýlie. I přes reálný základ ale považoval Ferdinand August zprávu o samotné nevěře od prvního okamžiku za sprostou lež a mimo jiné i útok proti vlastní

14 Srov. Heinrich ASCHERL, *Geschichte der Stadt und Herrschaft Neustadt an der Waldnaab*, Neustadt an der Waldnaab 1982.

15 SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441, dopis Eleonory Amálie ze Schwarzenberku otcí ze 4. 1. 1702: „...nous allons chez le vieux Prince, lequel me fait beaucoup de caresse“.

16 Marie Anna se narodila 25. 12. 1706. O Eleonořině dalším těhotenství a následném potratu se ve své korespondenci zmiňuje v prosinci 1709 Ferdinand August z Lobkovic. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441.

17 Srov. dopisy Ferdinanda Augusta z Lobkovic Arnoštu Windischgraetzovi z 2. a 16. 8. 1710. Tamtéž: „...hat der Fürst weder vor noch nach der Heirat eine Affection gegen meiner Tochter gezeigt, also ist ihm so viel leichter, dass er diesen guten Præct hat, sie zu abandoniren“.

18 Celé či skutečné jméno tohoto muže zůstává záhadou. Nikdo z aktérů zainteresovaných na manželské krizi schwarzenberského páru jej nikdy nenazval jinak a dokonce jediný dochovaný dopis tohoto důstojníka adresovaný Ferdinandu Augustovi z Lobkovic je signován rovněž pouze „St. Louis“. Tamtéž.

osobě, protože nařčení z nevěry v sobě implicitně obsahovalo domněnku, že není schopen svou dceru ve vlastním domě uhlídat.¹⁹

Nelze přesně na den určit, kdy se Adam František s Eleonorou Amálií rozešli. Muselo se tak stát během dubna 1710, protože 1. května 1710 dorazila Eleonora zpět ke svému otci do Neustadtu. V reakci na podezření z nevěry totiž Adam František Eleonoře zakázal pobyt na všech svých statcích a okamžitě s ní přerušil veškeré osobní kontakty. Už dva dny po svém příjezdu Eleonora žádala lobkovického hofmistra Jana Melchiora Bitsche, aby ve Vídni vyzvedl její šaty a poslal je do Neustadtu po poslu z Augsburgu, neboť zejména Ferdinand August realisticky usoudil, že celá záležitost hned tak neskončí.²⁰

Lobkovický hofmistr Jan Melchior Bitsch byl tedy do manželské krize schwarzenberských manželů vtažen hned na samém počátku a na další léta se stal jednou z ústředních postav. Podle všeho strávil Bitsch v lobkovických službách velmi dlouhou dobu, během níž se mu podařilo získat si důvěru nejen Ferdinanda Augusta, ale i Eleonory Amálie a některých jejích dalších sourozenců, pokud lze soudit z čilého korespondenčního styku mezi Bitschem a členy lobkovické rodiny. Tato korespondence je dnes cenným pramenem umožňujícím nahlédnout do zákulisí lobkovicko-schwarzenberské aliance, byť jen z pohledu jedné strany.²¹ V době, kdy vypukly Eleonořiny manželské nesnáze, již Jan Melchior Bitsch nepůsobil jako klasický knížecí hofmistr, ale spíše jako samostatný agent trvale sídlící ve Vídni. Vzhledem k tomu, že lobkovický kníže pobýval na sklonku svého života v hlavním městě monarchie již jen zřídka, byl hofmistr Bitsch doslova jeho pravou rukou. Na hofmistrova bedra přenášel řadu úkolů úředního i soukromého charakteru.

Právě z korespondence mezi Ferdinandem Augustem z Lobkovic a Janem Melchiorem Bitschem je možné vyčíst, že skutečnou příčinou rozchodu schwarzenberského knížecího páru nebyla manželčina nevěra, nýbrž věc mnohem prozaičtější – peníze. A že kořeny sporu je nutné hledat poněkud hlouběji v čase: Podle svatební smlouvy mělo být Eleonoře při sňatku vyplaceno věno ve výši 20 000 zl, přičemž 15 000 představovalo nejvyšší možnou věnnou částku povolenou pravidly lobkovického fideikomisu. Ferdinand August

19 Tamtéž, dopisy Ferdinanda Augusta z Lobkovic hofmistru Bitschovi z 2., 5., 16., 27. a 30. 7. a z 9. 8. 1710. Srov. také dopis Ferdinanda Augusta z Lobkovic Arnoštu Windischgraetzovi z 12. 12. 1710, tamtéž.

20 Tamtéž, dopis Ferdinanda Augusta z Lobkovic hofmistru Bitschovi ze dne 3. 5. 1710.

21 Pro léta 1710–1712 se dochovalo 46 dopisů Eleonory Amálie ze Schwarzenberku adresovaných hofmistru Bitschovi. Dopisů Ferdinanda Augusta z Lobkovic z Lobkovic z Lobkovic hofmistra Bitsche se pro stejné období dochovalo dokonce 122. Originály dopisů se nacházejí v Rodinném archivu Lobkoviců rodnických. V rodinném archivu schwarzenberské primogenitury jsou uloženy jejich úplné či částečné opisy. Kromě Eleonory Amálie a Ferdinanda Augusta udržoval s Bitschem písemný styk i Jan Kristián z Lobkovic. Srov. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441.

částku z otcovské lásky navýšil o 5 000 zl.²² Ve skutečnosti ale došlo k vyplacení pouhých 3 000 zl v okamžiku podpisu smlouvy s tím, že zbytek nevěsta obdrží v pravidelných splátkách, z nichž ovšem nedorazila ani jediná, což bylo Adamovi trnem v oku. Pět let po Eleonořině sňatku s Adamem Františkem se Eleonořin otec oženil s Adamovou sestrou Marií Louisou. Adam své sestře pojistil věno ve výši 18 000 zl²³ a větší část částky vyplatil krátce po podpisu svatební smlouvy. Učinil tak patrně v naději, že se recipročně dočká vyplacení věna své manželky. Bohužel se přepočítal. Ferdinand August se k vyplacení dlužné částky neměl a vztahy tchána a zetě postupně ochládaly. V březnu a dubnu 1710 byly už napjaté k prasknutí.²⁴ Sama Eleonora situaci zhoršovala svým nákladným životem s rozrůstající se řadou věřitelů, neboť lehkovážné hospodaření se podle jejího manžela neslučovalo s vážností a důstojností knížecího rodu.²⁵ Lze se domnívat, že dluhy samotné by Adam nejspíš ještě přešel, protože bez pasivního kapitálu se obešel málokterý šlechtic, ale v kombinaci s ne právě vřelými city mezi manžely a s nevyplaceným věnem se staly nepřekonatelnou překážkou. Po následujících deset let kladl Adam František vyplacení věna a splacení dluhů jako prakticky jedinou podmínku usmíření. Musel si ovšem být jist, že tato podmínka byla pro Lobkovic jen obtížně splnitelná. Adam dobře věděl, jak velkou finanční zátěž představuje úřad nejvyššího hofmistra císařovny a že Ferdinand August v nedávné době významně investoval do svých říšských panství. Dva roky po Eleonoře Amálii se navíc vdala její mladší sestra, což pro lobkovickou pokladnu znamenalo další nemalé výdaje.²⁶

První rok odloučení od manžela strávila Eleonora se svým otcem. Doprovázela jej na cestách po českých i říšských panstvích a zoufale se snažila přimět Adama Františka, aby ji nechal vrátit se alespoň na některý ze svých statků, když už ne přímo k sobě. Eleonořiny možnosti byly značně omezené a ona si toho byla vědoma, jak prozrazuje rostoucí patos v její korespondenci. V dubnu roku 1711 ze zoufalství napsala, že by byla ochotná žít jako obyčejná selka a snášet jakákoliv utrpení, jen kdyby se mohla vrátit.²⁷ Adam František její přání záhy bezděky vyplnil. Zatímco Eleonora Amálie se svým otcem rozhazova-

22 Srov. svatební smlouvu Eleonory Amálie z Lobkovic a Adama Františka ze Schwarzenberku sepsanou ve Vídni dne 13. 12. 1701. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 418.

23 Srov. svatební smlouvu Ferdinanda Augusta z Lobkovic a Marie Louisy ze Schwarzenberku ze dne 30. 10. 1706. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 414.

24 V dopisech hofmistru Bitschovi si Ferdinand August stěžuje na lačnost po penězích a nepřátelské, až opovrhlivé chování svého zetě. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441.

25 Srov. koncepty instrukcí Adama Františka ze Schwarzenberku hofmistru Leserovi z léta roku 1711. Tamtéž.

26 Marie Louisa z Lobkovic se roku 1703 provdala za Anselma Františka Thurn-Taxise.

27 SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441, dopis Eleonory Amálie ze Schwarzenberku Janu Václavovi Vratislavovi z Mitrovic ze dne 30. 4. 1711: „...also seien Sie so gnädig und machen doch, dass er mir vorher auf ein Gut erlaubt, ja sol es in ein Bauernhaus sein, so wäre ich mit allem zufrieden“.

li sítě mezi svými více či méně vlivnými přáteli, kteří jim měli být nápomocni ve věci obnovení Eleonořina manželského života, začal Adam koncem roku 1710 skutečně uvažovat o tom, že své ženě poskytne některé z menších panství. Držel ale pečlivě v tajnosti, které přesně by to mělo být, a nechával lobkovickou stranu v nejistotě. Ferdinand August nepředpokládal, že by se novým sídlem jeho dcery stala rezidence v Hluboké nad Vltavou či v Třeboni, ani některé ze schwarzenberských severočeských panství, ze kterého byly snadno dosažitelné lobkovické državy, a obával se, že Adam bude chtít svou manželku poslat do Štýrska, což by se rovnalo exilu.²⁸

Zatímco Adam František nechával prostor pro dohady, začal pro Eleonoru za pomoci svého hofmistra připravovat zámek Chřešřovice. Sídlilo se nacházelo v malé jihočeské vsi obklopené hustými lesy a celá oblast tehdy vynikala vcelku vysokou kriminalitou. Chřešřovický zámek, fara i kostel byly počátkem 18. století opakovaně rabovány a podle soudobých zpráv se nejednalo o příliš bezpečné místo.²⁹ Původně se měla Eleonora na Chřešřovice nastěhovat v říjnu roku 1710. Tehdy nechal Adam sestavit seznam nábytku, který měl být do Chřešřovic převezen z Hluboké a z Třeboně, a na 7. října stanovil začátek stěhování.³⁰ Ačkoliv příslušní hejtmani jeho rozkazu vyhověli a nábytek včas odeslali, musel Adam svůj rozkaz o den později opět odvolat. Podle zprávy hofmistra Lesera, který Chřešřovice osobně navštívil, byl zámek v naprosto dezolátním stavu a zcela neobyvatelný. Nábytek se musel vrátit zpět do svých původních destinací, kde měl čekat na příští termín stěhování. Ten byl stanoven na začátek prosince. Ani po dvou měsících oprav se však situace příliš nezlepšila. Protivínský hejtman Záhorka knížete 10. prosince 1710 informoval, že na Chřešřovicích stále chybí okna, zámky, není kde ustájit koně...³¹

Ačkoliv Adam František zdaleka nebyl na Eleonořin pobyt nachystán, vydal během zimy a jara několikrát příkaz k jejímu příjezdu. Ferdinand August ale očividně od svého zetě nic dobrého nečekal a odmítal Eleonoru pustit. Nic nenaznačovalo tomu, že by se kníže ze Schwarzenberku hodlal v dohledné době s Eleonorou usmířit a navíc dosud nepadla přesná informace o místě, kam by se měla odebrat. Lobkovic neměl sebemenší zájem na tom, nechat svou dceru vsadit do žaláře či ji nechat k smrti umučit někde ve vyhnanství, jak její budoucí sídlo nazýval.³² Byl skálopevně přesvědčen, že zbavit se

28 Srov. dopisy Ferdinanda Augusta z Lobkovic Arnoštu Bedřichu Windischgraetzovi z 12. 7. a 2. 8. 1710. Tamtéž.

29 SOA Třeboň, Velkostatek (dále Vs) Chřešřovice, inv. č. 121, kart. 82.

30 Seznam nábytku sestavil 4. 10. 1710 schwarzenberský hofmistr Leser. Srov. SOA v Třeboni, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441.

31 Tamtéž.

32 „...lasse ich mein Tochter weder in ein exilium führen noch in ein Gefängnis legen.“ Srov. dopis Ferdinanda Augusta z Lobkovic hofmistru Bitschovi z 22. 12. 1710. Tamtéž.

Eleonory nadobro by přišlo Adamovi vhod,³³ stejně jako jej podezříval z naplánování celé aféry a následného rozchodu, aby mohl víceméně legálně spočinout v náruči některé ze svých milenek.³⁴ Nevraživost mezi lobkovickým a schwarzenberským knížetem se neustále stupňovala a naděje na usmíření mizela v nedohlednu. Ferdinand August ale nakonec musel pod tíhou Eleonořiných proseb a na rady svých přátel kapitulovat a nechat Eleonoru odjet, aby další průtahy ještě nezhoršily vztek a zášť Adama Františka, bylo-li to vůbec možné.

Eleonora na Chřešřtovice nakonec přijela 10. července 1711. Tentýž den dorazili i sloužící, které Adam František pro potřeby své ženy vyčlenil z vídeňského personálu, a přivezli s sebou nejnnutnější potřeby a část zásob. Eleonořin nový hořštát čítal 23 osob a v jeho čele stál bývalý Eleonořin komorník, nyní hofmistr Michael de Bosch. Na tuto pozici jej de facto prosadil Eleonořin otec, který přes všechny pochybnosti o Boschově charakteru dal přednost tomu, aby Eleonora měla v novém, cizím prostředí alespoň jednu známou tvář. V hořštátu se podle seznamu dále nacházelo i šest komorných či spíše dvorních dam, kuchyňský písař, dva kuchaři, čtyři lokajové, kočí a další nižší personál. Přestože hmotným vybavením Adam František svou manželku nezaopatřil úplně špatně,³⁵ byl pro Eleonoru pobyt na Chřešřtovicích nepřetržitým sledem nejrůznějších nepříjemností od prvního dne až po ten poslední, kdy po třech měsících dne 21. října 1711 přesídlila na zámek Hluboká nad Vltavou.

Přes veškeré opravy a stavební úpravy nebyly Chřešřtovice ani zdaleka komfortním panským sídlem. Celým zámekem se šířil zápach a při dešti do obytných místností zatékalo.³⁶ Až do konce září zde nefungovala žádná kamna a jediným zdrojem tepla byla otevřená pec v kuchyni.³⁷ Podle zpráv chřešřtovicického správce Maxmiliána Khernera téměř nefungovalo ani zásobování jídlem. Ačkoliv se kuchyňský písař František Printz i hofmistr Michael de Bosch snažili soustavně komunikovat s hejtmany sousedních panství, kterým

33 Strach z fyzické likvidace mohl být v Lobkovicově případě podpořen vlastní zkušeností z minulosti. Existuje podezření, že Ferdinand August plánoval vraždu své druhé manželky Marie Anny Bádenské. Srov. P. MAŤA, *Svět*, s. 558–559.

34 „*Mann und Weib gehören zusammen, will er [Adam František] in dem Hurenleben continuiren, so mag er es tun, Gott wird ihn schon strafen.*“ Srov. dopis Ferdinanda Augusta z Lobkovic hofmistru Bitschovi z 6. 12. 1710. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441. Tamtéž, dopis z 28. 6. 1710: „...*so lang er selbst [Adam František] die Galanterien mit anderen im Kopf hat, wird er sie [Eleonoru Amálii] nimmer mehr zu sich nehmen.*“

35 Srov. nedatovaný seznam členů Eleonořina hořštátu a seznam chřešřtovicického mobiliáře ze 4. 10. 1710. Tamtéž.

36 Srov. dopisy Eleonory Amálie ze Schwarzenberku hofmistru Bitschovi z července a srpna 1711. Tamtéž.

37 „...*und solche Kälten, dass ich starr bin, dann kann man in kein Zimmer heizen, ich kann wohl sagen, dass ich kein warmen Fuss noch Hand den ganzen Tag habe.*“ Tamtéž, dopis Eleonory Amálie ze Schwarzenberku hofmistru Bitschovi ze dne 22. 9. 1711.

Adam František výslovně nařídil vzdát se části svých zásob ve prospěch Chřešřovic, a ačkoliv neustále opakovali a urgovali objednávky, jen málokdy dorazilo to, co objednali, a jen výjimečně v dostatečném množství. Maso, ovoce, sýry i víno tak byly permanentně nedostatkovým zbožím. Ne že by Eleonora strádala hladu, vybírat si ale nemohla. Jakýkoliv strážník navíc byl pro chřešřovickou kuchyni zátěží. Po osmidenní návštěvě drahonického hejtmána Václava Záhorky, který Eleonoru Amálii navštívil spolu se svou sestrou, si kuchyňský písař posteskl: „*Zaplat' Pán Bůh, že už odjeli. Bývali by snad náš ubohý malý sklep dočista vyjedli!*“³⁸

Drahonický hejtmán a otec, který na Chřešřovicích strávil necelý jeden den na začátku září, byli jedinými návštěvami, které Eleonora během tří měsíců přijala. Ferdinanda Augusta přiměla k cestě za dcerou zejména zvědavost. Chtěl se přesvědčit, zdali je její sídlo opravdu tak strašné, jak líčila ve svých psaních. Jelikož její slova nepovažoval za „*svaté evangelium*“³⁹ a počítal s jistou nadsázkou, byl realitou zaskočen. Do doby, než Eleonora koncem října 1711 Chřešřovice opustila, se obával nejen o její zdraví, ale i o její život, který riskovala pobyt v tak nechráněném místě, kam mohl kdykoliv kdokoliv vlézt nízko položenými okny, jež nebylo možné pořádně zavřít.⁴⁰ I když se tyto nejčernější obavy nakonec ukázaly jako zbytečné, pobyt na Chřešřovicích Eleonoře v žádném případě neprospěl. Po celou dobu trpěla soustavnými bolestmi hlavy, nespavostí, melancholií, špatným zažíváním, kašlem a naplno u ní v této době také propuklo onemocnění slinivky, se kterým se pak potýkala až do konce života.

Problematický až konfliktní byl také vztah Eleonory Amálie s novopečeným hofmistrem Michaellem de Boschem. Vedle běžných povinností zajištění chodu chřešřovické domácnosti měl Bosch za úkol pečlivě sledovat Eleonořino chování a zejména kontrolovat její poštu. V případě jakýchkoliv prohřešků byl povinen okamžitě informovat Adama Františka. Patrně oprávněně si tedy Eleonora stěžovala na pronásledování. Ovšem ani Bosch nezůstával se stížnostmi pozadu a vzájemné antipatie koncem chřešřovického pobytu vyústily v otevřený střet. Bosch Eleonoru nazval jen zdánlivě milostivou kněžnou, která nemá v hlavě nic než zlé úklady a která jej za všechny jeho věrné služby neumí odměnit jinak než terorem a naschvály.⁴¹ Boschova pozice nebyla jednoduchá, podle všeho

38 Tamtéž: „...*ich danke Gott, dass selbter nacher Haus gangen, sonsten hatte er meinen kleinen armen Keller bald leer gemacht.*“

39 „...*dass ich kann zu ihr kommen, um zu sehen, ob sie dann so übel logirt ist und der Ort so ungesund, dann ihre Worte sind nicht alle Zeit ein Evangelium.*“ Tamtéž, dopis Ferdinanda Augusta z Lobkovic hofmistru Bitschovi ze dne 19. 8. 1711.

40 Srov. tamtéž, dopis Ferdinanda Augusta z Lobkovic hofmistru Bitschovi ze dne 5. 9. 1711.

41 „...*meine nur auf den äusserlichen Schein gnädigste Fürstin und Frau für die Belohnung meiner so treuen Dienst, mich auf alle Weg und Weis zu verfolgen und zu mortificiren, dass ich unmöglich ausstehen kann.*“ Tamtéž, dopis Michaela Bosche Ferdinandu Augustovi z Lobkovic z 24. 10. 1711.

příliš nevycházel ani s Adamem Františkem, a ve schwarzenberských službách nebyl spokojen. Svou naději zcela paradoxně spatřoval v Eleonořině otci, který měl být jednak schopen Eleonoru zkrotit a jeho živobytí tak ulehčit a jednak doufal v jeho podporu ve věci získání místa poštovního ředitele v jednom z říšských měst, které si vyhlédl a kam se chystal odejít.⁴² Eleonoře pochopitelně nebyly Boschovy snahy dostat se do přízně jejího otce po chuti a snažila se je všemožně překazit. Svého hofmistra vinila z defraudace a z toho, že jí svými podvody se směnkami ještě více uškodil u manžela, který byl na její finanční záležitosti už beztak dost citlivý.

První instancí, ke které se Eleonora během manželské krize obracela se svými přáními, smutky i intrikami, byl již několikrát zmíněný lobkovický hofmistr Jan Melchior Bitsch. Svou trvalou přítomností ve Vídni, kde většinu času trávil i Adam František, a napojením na další osoby, byl Bitsch pro naprosto izolovanou Eleonoru cenným informátorem. A nejen to. Eleonora se skrze Bitsche snažila s řadou lidí manipulovat a ovlivňovat tak dění týkající se jejich záležitostí. Po skončení „chřešřovického exilu“ se sice zlepšilo Eleonořino hmotné zabezpečení, na jejím odloučení od okolního světa se ale nezměnilo téměř nic. Pokud nechtěla, aby bylo její jméno ve šlechtické společnosti zapomenuto, zůstávala i nadále odkázaná na Bitschovy služby. Eleonora pověřovala Bitsche osobním jednáním s lidmi, o nichž se domnívala, že by jí mohli pomoci dostat se ze svízelné situace, a mimo jiné jej využívala i pro spojení s osobami, s nimiž jí Adam František zakázal přímý kontakt.⁴³ Ztráta kohokoliv, kdo byl ochoten za Eleonoru ztratit dobré slovo, se v jejích očích rovnala katastrofě, proto nepromeškala jedinou možnost, kdy dotyčného mohla poprosit o nějakou službu, či se mu alespoň připomenout. V Eleonořiných dopisech se tak ukrývá pozoruhodně rozsáhlá síť osob, které se na kněžnino přání měly slovy či skutky zasazovat v její prospěch.

V principu lze Eleonořiny „přímluvce“ rozdělit do tří kategorií: Za prvé na ty, kteří ji měli udržet v přízni otce, jehož nezištná podpora pro ni coby pro zavrženou manželkou byla nenahraditelná. Za druhé na ty, kteří měli jednat přímo s Adamem Františkem a přimět jej změnit názor. A za poslední na ty, kteří měli působit na některé vlivné přímluvce z předchozích dvou kategorií a podněcovat je v jejich aktivitách v Eleonořin prospěch. Skupina asi dvaceti přímluvců, které je možné v korespondenci napočítat, je značně nesusoudá. Otcovu milost vůči Eleonoře měla podněcovat řada zejména rodinných příslušníků, mimo jiné bratr Jan Kristián či nevlastní matka Marie Louisa, a v neposlední řadě

42 Místo poštovního ředitele v Norimberku, Augsburgu či Řezně měl Lobkovic Michaelu Boschovi zajistit skrze své přátelství s Evženem Alexandrem Thurn-Taxisem, který byl v letech 1676–1714 generálním poštovním (Generalpostmeister) císařské říšské pošty a španělského Nizozemí. Tamtéž, dopis Michaela Bosche Ferdinandu Augustovi z Lobkovic ze dne 14. 11. 1711.

43 Toto se týká především hraběnky Nosticové, jejíž bližší identifikace bude předmětem dalšího výzkumu.

také hofmistr Jan Melchior Bitsch. Srdce svého otce se ale Eleonora snažila obměkčit i pomocí doksanského preláta a zejména pak skrze tamější premonstrátku a proslulou vizionářku Maxmiliánu Zásmuckou ze Zásmuk.⁴⁴ S touto řádovou sestrou pojil Lobkovice důvěrný vztah a ve svých rozhovorech a dopisech se zabývali především duchovními tématy. Eleonořina náklonnost k Maxmiliáně byla naopak spíše pragmatického rázu – primární bylo řešení Eleonořiných manželských nesnází a posílení vlivu na Ferdinanda Augusta.

Kategorie přímluvců, jejichž úkolem bylo působit na Adama Františka, obsahovala několik významných osobností. Jednou z nich byl hrabě Jan Václav Vratislav z Mítrovic, nejvyšší kancléř Království českého a přítel Adama Františka. K tomuto muži upínala Eleonora veškeré své naděje na ukončení sporu,⁴⁵ neboť věřila, že tento muž je svým politickým i osobním vlivem schopen Adamovi vše vysvětlit a přimět jej k rozumu. K Eleonořině smůle zemřel hrabě Vratislav už v prosinci 1712. Dalším významným mužem byl hrabě Arnošt Bedřich Windischgraetz, předseda říšské dvorské rady,⁴⁶ a opomenout nelze ani bývalého schwarzenberského hofmistra a Adamova vychovatele Ignáce Barattiho. Do schwarzenberských služeb přišel Baratti v roce 1677 na doporučení hraběte Karla Jindřicha Metternicha a Adama tak znal odmalička. V době Adamovy manželské krize byl již penzionován, zůstával s ním ale v poměrně těsném kontaktu. Konec svého života trávil ve Vídni a kníže jej v jeho domě často navštěvoval.⁴⁷ I Baratti měl být podle Ferdinanda Augusta a Eleonory schopen zvrátit Adamovo rozhodnutí o vyhnání své manželky, a stál proto v centru jejich zájmu. Jako s jedním z mála nevedli Eleonora a její otec s Barattim žádnou písemnou komunikaci. Kontakt udržovali vesměs skrze lobkovického hofmistra Bitsche, který si v případě potřeby s Barattim sjednával osobní schůzky.⁴⁸ Eleonořině pozornosti se nevyhnul vídeňský biskup František Ferdinand Rummel, ani treboňský pro-

44 K osobě Maxmiliány Zásmucké ze Zásmuk (1655–1718) více P. MAŤA, *Svět*, s. 106. Maxmiliániny zásahy do manželských rozkolů byly začátkem 18. století poměrně časté. Tamtéž, s. 558–559.

45 Srov. 14 dopisů Eleonory Amálie z Lobkovic Janu Václavovi Vratislavovi z Mítrovic z roku 1711. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441.

46 Srov. 17 dopisů Ferdinanda Augusta z Lobkovic Arnoštu Bedřichu Windischgraetzovi z let 1710–1712. Tamtéž.

47 K postavě Ignáce Barattiho viz SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fondové oddělení F. P. d., sign. F.P.d/8, kart. 8.

48 Zřídka s Barattim jednal přímo Ferdinand August z Lobkovic. Srov. dopis Eleonory Amálie z Lobkovic hofmistru Bitschovi ze dne 26. 4. 1712. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441.

bošt, který se u Adama těšil vážnosti a autoritě.⁴⁹ Přes počáteční antipatie se lobkovická strana snažila využít i vážnosti Adamovy tety Marie Arnoštky z Eggenberku.⁵⁰

Zbylé přímluvce, kteří nebyli v přímém kontaktu ani s Ferdinandem Augustem ani s Adamem Františkem, Eleonora pro znásobení účinku často vzájemně řetězila a snažila se tak zajistit, aby věci byly neustále v pohybu a nestalo se, že někdo zapomene. Linie nejčastěji vycházela od hofmistra Bitsche a dále se nejrůzněji větvila: Jan Melchior Bitsch dostal kupříkladu za úkol promluvit si s hraběnkou Nosticovou, jež měla navštívit hraběnkou Šlikovou⁵¹ a poprosit ji, aby se za Eleonoru přimluvila u svého bratra Jana Václava Vratislava z Mitrovic, který za ni měl posléze zase orodovat přímo u jejího manžela.⁵² Eleonora vedla v patrnosti, kde se konkrétní přímluvce aktuálně nacházel a s kým tedy mohl jednat, a snažila se využít všech situací, kdy mohla jeho aktivita přinést obzvláštní prospěch. Když Marie Louisa, manželka jejího otce a sestra jejího manžela v jedné osobě, čekala v létě roku 1710 své první dítě, snažili se jí Eleonora spolu se svým otcem využít k obměkčení Adama s tím, že ženě v naději nelze odepřít žádné přání.⁵³ Eleonořina korespondence se velmi často pohybovala na hraně citového vydírání. Je však otázkou, nakolik byla taková taktika ve šlechtické komunikaci běžná, protože se s ní lze setkat i u dalších aktérů: Přání, aby byla z hofštátu jeho dcery vyloučena jedna z dvorních dam pro důvodné podezření z intrik a pomluv, podpořil Ferdinand August podmínkou, že dokud se tak nestane, nehodlá on plnit své manželské povinnosti. Strategie se ukázala velmi účinnou a do měsíce bylo jeho přání vyhověno.⁵⁴

Kloubení formalit se žoviálností, slovní kličky a emotivní vyjádření jsou pro korespondenční válku provávající krizi schwarzenberských manželů příznačné. Každý ze zainteresovaných pisatelů ale vždy zachoval alespoň natolik chladnou hlavu, aby věděl, co si ke komu může dovolit, a nepřekročil meze slušeného chování. Nespornou výhodou je, že se

49 Během necelých dvanácti let manželského rozkolu Eleonory Amálie a Adama Františka ze Schwarzenberku se na postu třeboňského probošta vystřídali Karel Pusch z Grünwaldu, Antonín Tichý a Vojtěch Václav Prechtl. Srov. Jaroslav KADLEC, *Klášter augustiniánských kanovníků v Třeboni*, Praha 2004, s. 191–194 a 302–304.

50 V prvních letech přičítal Ferdinand August i jeho dcera kněžně z Eggenberku podíl na Adamově zpuštění a jeho rozchodu s manželkou. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441, dopis Ferdinanda Augusta z Lobkovic hofmistru Bitschovi ze dne 5. 9. 1711: „*Die Eggenberg allein ist schuldig, dass er [Adam František] sie [Eleonoru Amálii] nicht zu sich nimmt...*“

51 Marie Josefa Šliková, rozená Vratislavová z Mitrovic (1676–1737), manželka generálního válečného komisaře Leopolda Antonína Josefa Šlika z Pasounu a Holíče. Srov. Otakar VINAŘ, *Pět století Šliků*, Praha 1998.

52 SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441, dopis Eleonory Amálie ze Schwarzenberku hofmistru Bitschovi ze dne 9. 1. 1711. Podobné řetězení se vyskytuje na více místech.

53 Tamtéž, dopis Ferdinanda Augusta z Lobkovic hofmistru Bitschovi z 27. 8. 1710.

54 „...er [otec] werde meinem Herrn schreiben, dass er nicht zur Fürstin komme, bis die Seinsheim aus dem Haus“. Tamtéž, dopis Eleonory Amálie ze Schwarzenberku hofmistru Bitschovi z 8. 12. 1711. Tamtéž, dopis ze 16. 1. 1712: „*Was anlangt die Fräule von Seinsheim, die ist weg...*“

tak jedna událost objevuje v korespondenci vícekrát, lze ji sledovat z několika úhlů pohledu a dozvědět se více o způsobu formální a neformální komunikace ve šlechtickém prostředí i o užívaných lexikálních prostředcích barokní němčiny: Měsíční apanáž, kterou se Adam František rozhodl posílat své manželce v době, kdy v počátcích krize zůstávala u svého otce, Ferdinand August diplomaticky komentoval v dopise Bedřichu Arnoštu Windischgraetzovi slovy, že částka to sice není malá, ale že jde o princip a že tímto způsobem manželské problémy řešit nelze.⁵⁵ V dopise hofmistru Bitschovi celou situaci shrnul mnohem lakoničtěji: „*Já mu [Adamu Františkovi] na jeho peníze seru. Pořád mám dost, abych své dceři mohl dát aspoň kus chleba a nenechal ji umučit k smrti.*“⁵⁶

Ne všem přímluvcům bylo zatahování do osobních problémů Eleonory Amálie zcela po chuti. Vedle Jana Václava Vratislava z Mitrovic, jemuž byla účast na manželském sporu proti mysli a snažil se balancovat mezi lobkovickou a schwarzenberskou stranou, své obavy nejexplicitněji vyjádřila Maxmiliána Zásmucká: „*...kdož by byl tak dětinský, aby se do vašich věcí plet a divných hlav míchal, zachovej Pán Bůh, s takovýma věcmi je těžko, s velikými pány musí člověk každý slovo na váhu vzít, dřív než ho z úst vypustí, a rozvážit, co z něho může pojit, aby všudež dobře bylo.*“ Schwarzenberské kněžny se jí ale nakonec očividně zželelo a dále napsala: „*Je těžko se mezi takové matanice míchat, já to přece pro ni učiním, nemám co ztratit, když jsem v milosti a nemilosti, jedna věc je, nic na to nedbám, přece jí v tom posloužím.*“⁵⁷

Žádná ze zainteresovaných osob a žádný z prostředků nátlaku však nakonec nedokázal to, po čem Eleonora po celé desetiletí manželského odloučení prahla. Vše bylo po celou dobu výlučně v režii Adama Františka. On sám určoval, kde Eleonora bude. Stanovoval, kolik prostředků bude mít k dispozici. Peněz pro vlastní potřebu se dočkala až po pěti letech odloučení, do té doby měl její hořstát rozpočet pouze na nejnужnější provoz.⁵⁸ Reguloval a skrze své úředníky hlídal, s kým si bude psát, koho bude moci navštívit a kdo navštíví jí. Pouze na jeho rozhodnutí záviselo, kdy a na jak dlouho Eleonora uvidí svou

55 „*...glaub keineswegs, dass mir seine Proffusion in Zulegung der 12 fl zur Unterhaltung meiner Tochter consoliren kann, wann dabei die grosse Verachtung ihrer Person, consequenter meiner und der ganzen Familiae dadurch öffentlich verspüren kann.*“ Tamtéž, dopis Ferdinanda Augusta z Lobkovic Arnoštu Windischgraetzovi ze 3. 10. 1710.

56 „*...und ich scheiss ihm auf seine 12 fl Unterhalt, wann er sie dabei zu Tod will mortificiren. Gottlob habe ich noch so viel, dass ich meiner Tochter ein Stuck Brot geben kann.*“ Tamtéž, dopis Ferdinanda Augusta hofmistru Bitschovi ze dne 3. 12. 1710.

57 Národní archiv (dále NA) v Praze, Premonstráti Strahov, kart. 2483, nedatovaný list Maxmiliány Zásmucké. Za laskavé poskytnutí informací ke korespondenci Maxmiliány Zásmucké s Eleonorou Amálií ze Schwarzenberku děkuji dr. Petru Maťovi.

58 Počínaje příjezdem na Chřešřovice dostávala Eleonora na provoz své domácnosti čtvrtletně 2 000 zlatých. Reskript vydaný Adamem Františkem 4. 9. 1715 jí přiřkl měsíční apanáž ve výši 100 zlatých na osobní výdaje. Srov. SOA Třeboň, Vs Hluboká nad Vltavou, účetní knihy z let 1711–1722. Srov. také SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441.

jedinou dceru. Paradoxně se Eleonora mohla nejvíce radovat v morový rok 1713, kdy Adam František kvůli rychle se šířící epidemii poslal tehdy sedmiletou Marii Annu z Vídně na Hlubokou nad Vltavou, kde po boku své matky strávila více než půl roku od začátku dubna do konce listopadu.⁵⁹ Pevně v rukou měl Adam František i průběh veškerých osobních setkání se svou manželkou, který se podle všeho odvíjel od aktuálního stavu jeho mysli. Z Eleonořiných dopisů vyplývá, že tu a tam k ní byl během svých návštěv na Hluboké velmi laskavý a milý a došlo i na intimní styk. Naději na možné těhotenství si pak Eleonora do poslední chvíle hýčkala, neboť právě tudy vedla nejkratší cesta zpět po bok jejího manžela.⁶⁰ Jindy ale, neměl-li Adam náladu, ještě před svým příjezdem prostřednictvím zvláštního posla zakázal Eleonoře po dobu jeho pobytu na Hluboké vycházet ze svých pokojů, popřípadě s ní alespoň odmítl stolovat.⁶¹

Situace mezi manžely se výrazně zlepšila v roce 1715, tedy zhruba v polovině doby trvání rozkolu. Tehdy se rýsovala reálná naděje na vyplacení dlužné částky Eleonořina věna a vztah schwarzenberského páru byl v této době velmi dobrý. Adam František strávil v roce 1715 na Hluboké nad Vltavou téměř třikrát více času než v předchozím roce⁶² a Eleonora také začala dostávat zmíněnou apanáž. Slibný vývoj ale zhatila smrt Eleonořina otce v prosinci téhož roku, která pohřbila i veškeré nadějně vyhlídky. Nový vládnoucí lobkovický kníže, Eleonořin bratr Filip Hyacint, vyplacení zbytku věna rezolutně odmítl, což vzbudilo novou vlnu Adamovy nevole vůči choti, jakkoliv už nenabyla takových rozměrů, jakých dosahovala v prvních letech po rozchodu. Neposlal Eleonoru do dalšího vyhnanství a dokonce ani nenařídil žádné finanční restrikce. Ačkoliv Adam František Ferdinanda Augusta příliš v lásce neměl – a silná averze byla vzájemná – chápal, že je Eleonora smrtí svého otce zdcená, neboť v něm ztratila největšího zastávce a oporu. I Eleonora sama pochopila, jak moc se její situace otcovou smrtí změnila, a po několika marných pokusech přimět bratra k vyplacení věna pomocí sítě přímluvců, kterou předtím upředla kolem Ferdinanda Augusta, se časem odhodlala k poměrně radikálnímu činu.

59 Tamtéž.

60 O možném těhotenství po návštěvě Adama Františka se Eleonora výslovně zmínila v dopisech Maximiliáně Zámucké datovaných 13. 11. 1712 a 14. 12. 1415. NA v Praze, Premonstráti Strahov, kart. 2483.

61 „...*mein Herr mir in der Nacht einen reitenden Boten geschickt, wodurch er mir geschrieben, zwar sonst ganz höflich, aber mir befohlen, nicht aus dem Zimmer zu gehen*“. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441, dopis Eleonory Amálie ze Schwarzenberku hofmistru Bitschovi ze dne 8. 12. 1711.

62 V roce 1715 strávil Adam František na Hluboké nad Vltavou celkem 28 dní. V roce 1714 jen 10 dní a o rok dříve dokonce pouhých 6 dní. Údaje vychází jednak z účetních výtahů, v nichž se nachází záznamy o pobytu kněžny a knížete, a jednak ze zjištění míst, odkud vycházely reskripty vydávané Adamem Františkem. Oba postupy byly vzájemně konfrontovány a jejich výsledky souhlasí. V neposlední řadě se o návštěvách svého manžela v korespondenci více či méně podrobně rozepisovala Eleonora Amálie. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 420, 421, 425, 426, 441 a 442.

Rozhodla se domoci finančního narovnání soudní cestou, což se jí podle rozsudku Komorního soudu Království českého vydaného dne 8. února 1721 také podařilo.⁶³

Celkové usmíření bylo ale nejpravděpodobněji spíše souhrou několika různých okolností. Vedle zadostiučinění pramenícího z vítězství v soudním sporu o dlužné věno a vedle faktoru času, který během let zmírnil rozbourané city, je nutné vzít do úvahy ještě dvě další události. První z nich bylo získání eggenberského dědictví v roce 1719. Jednalo se o řadu především jihočeských panství, které Adamovi odkázala jeho teta Marie Arnoštka z Eggenberku.⁶⁴ Na jednu stranu tímto způsobem Adam získal velmi slušnou finanční základnu a stal se majitelem největší pozemkové držby v Čechách. Na druhou stranu byl očitým svědkem zániku významného šlechtického rodu v důsledku bezdětnosti. Podobný osud mohl brzy stihnout i schwarzenberský dům, neboť Adamovi bylo v této době již 39, jeho manželce 37 let a stále měli pouze jedinou dceru. Bylo nabíledni, že šance získat legitimního mužského potomka prudce klesaly každým rokem. Prekérní situace ve schwarzenberské rodině poutala pozornost širokých aristokratických kruhů o to víc, že v generaci Adama Františka se žádný další mužský dědic nevyskytoval.⁶⁵

Druhou událostí, která hrála významnou roli v procesu usmíření a bezpochyby přímo ovlivnila vztah mezi znesvářenými manžely, byla svatba jejich dcery Marie Anny. Tu si coby svou nevěstu vyhlédl Ludvík Jiří Bádenský. Svatební přípravy se konaly počátkem roku 1721 a zčásti probíhaly na Eleonořině sídle v Hluboké nad Vltavou, přestože oba snoubenci trávili nejvíce času ve Vídni.⁶⁶ Zařizování všeho potřebného si vyžádalo užší komunikaci rodičů nevěsty a pro Eleonoru navíc znamenalo i zesílení kontaktu s dalšími členy šlechtické společnosti, který v uplynulých letech postrádala. Zásnuby a následná svatba vlily Eleonoře do žil novou krev a spolu s ní i notnou dávku sebevědomí. Je možné, že tento výhodný sňatek zčásti považovala za svou zásluhu, neboť ji s bádenskými makrabaty pojilo blízké pokrevní pouto.⁶⁷

Rok 1721 se nesl ve znamení velmi dobrých vztahů mezi Eleonorou Amálií a Adamem Františkem. Přestože stále žili odděleně, vídali se mnohem častěji než dříve a dokonce se

63 Originál rozsudku je uložen v SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, listiny, zásuvka č. 28. Filip Hyacint z Lobkovic měl své sestře vyplatit částku 17 000 zlatých a uhradit soudní výlohy ve stanovené lhůtě šesti týdnů.

64 K dědictví podrobně Jiří ZÁLOHA, *Eggenberské dědictví v Čechách*, JSH 32, 1969, s. 10–14. Srov. také testamenty a kodicíly Jana Kristiána a Marie Arnoštky z Eggenberku z let 1696, 1710 a 1717, SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RA Eggenberků, sign. III 1S Nr. 9 a Nr. 14.

65 Dospělosti se kromě Adama dožily pouze čtyři jeho sestry. Marie Františka provdaná Fürstenberková (1677–1731), Marie Anna provdaná Šternberková (1688–1757), Marie Louisa provdaná Lobkovicová (1689–1739) a Marie Johana provdaná Libštejnská z Kolovrat (1692–1744).

66 Ludvík Vilém Bádenský přijel na Hlubokou 25. 2. 1721. Svatba se konala o necelý měsíc později 21. 3. 1721. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 444.

67 Z tohoto rodu pocházela Eleonořina matka Marie Anna Bádenská (1655–1701), která zemřela pouhé tři měsíce před sňatkem Eleonory Amálie s Adamem Františkem.

po mnoha letech začali znovu společně účastnit loveckých zábav.⁶⁸ Početí Josefa Adama tudíž mohlo být cílenou snahou, ale stejně tak i dílem náhody během jedné z chviliek, kdy byl Adam František své manželce obzvláště milostivě nakloněn. Den, kterým skončil Eleonořin desetiletý pobyt na Hluboké a kdy jí bylo dovoleno sdílet se svým manželem novou schwarzenberskou rezidenci v Českém Krumlově a vídeňský palác, leží rovných devět měsíců před narozením druhého – a posledního – potomka tohoto manželského páru.⁶⁹ Eleonoře bylo v té době 41 let a není proto divu, že Schwarzenberkové tuto událost obestřeli legendou o zásahu vyšších sil. Obliba Jana Nepomuckého byla od poloviny 17. století v českých zemích na vzestupu a ve dvacátých letech 18. věku vrcholila snaha o jeho svatořečení. Schwarzenberkové kanonizaci mohutně podporovali a zázračné usmíření vleklého sváru, které vedle záchranu mocného rodu před jistým zánikem reprezentovalo i ukázkové řešení manželské rozepře v duchu barokní zbožnosti, se v jejich rodině stalo nosným pilířem nepomucenského kultu.⁷⁰

Bez povšimnutí by neměla zůstat skutečnost, že v žádné fázi bezmála dvanáctiletého manželského odloučení nepadla ani na jedné ze znesvářených stran žádná zmínka o formální rozluce nebo o rozvodu. Přestože byla ve hře otázka nevěry, ať už domnělé či opravdu vykonané, a přestože došlo k několikanásobnému hrubému porušení manželského práva, nepřicházelo soudní řešení manželské krize v úvahu. Svým průběhem se schwarzenberský rozkol poněkud vymyká tezi o sílící emancipaci urozených dam, s níž přišel Josef Janáček a kterou později potvrdili další badatelé.⁷¹ Podle této teorie od renesance neustále rostlo sebevědomí šlechtičen spojené s touhou po svobodě a volnosti, což ve svém důsledku zapříčinilo nárůst manželských konfliktů.⁷² Eleonora Amálie byla naopak živoucím důkazem patriarchálního modelu, který očividně přinejmenším v části šlechtické společnosti přetrvával a mohl se zakládat na nedostatku vlastních finančních prostředků ženy, popřípadě na jejích specifických povahových dispozicích.⁷³ V době svého

68 Při pobytu na Hluboké byla v té době tradičním centrem loveckých zábav Schwarzenberků Dříteň. Společná návštěva knížecího páru je zaznamenána v červenci a prosinci 1721. Srov. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441, účetní výtahy panství Dříteň.

69 Eleonora na Hluboké strávila více než 10 let, od 21. 10. 1711 do 26. 2. 1722. Korunní princ Josef Adam se narodil 15. 12. 1722 v Českém Krumlově. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 446.

70 K Janu Nepomuckému nejvíce Vít VLNAS, *Jan Nepomucký. Česká Legenda*, Praha 1993. Schwarzenberkové podporovali kanonizační proces Jana Nepomuckého finančně i skutky. Již čtyři roky před prohlášením za svatého nechali Nepomukovi zasvětit kapli, do níž začala v budoucnu být ukládána jejich srdce. Srov. Anna KUBÍKOVÁ, *Hrobka schwarzenberských knížecích srdcí v českokrumlovském kostele sv. Víta*, Obnovená tradice 24, 2001, s. 52–54. Srov. také SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 419.

71 P. MAŤA, *Svět*, s. 555–559, P. POSPÍŠILOVÁ, „...dass er sie also tractiret, wie es auf eine adelige Dama sich gehört...“, s. 121.

72 Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1987, s. 5–21.

73 Dva případy diametrálně odlišného postupu urozených žen ve vztahu k fyzickému násilí ze strany jejich manželů přibližuje Pavla POSPÍŠILOVÁ, *Násilí ve šlechtických manželstvích v období baroka*:

nedobrovolného odloučení od Adama Františka byla zcela závislou, podřizující se, žadonicí manželkou, která v sobě i navzdory neohleduplnému zacházení dokázala vykřesat pozoruhodně láskyplné city. K radosti jí po určitém čase postačil pohled na manželův rukopis⁷⁴ a představa shledání v ní budila rozechvění: „*Bůh je mi svědkem, že jej [Adama Františka] nekonečně miluji. Nikdy bych tomu nebyla věřila, ale nyní mohu přísahat, že při pouhém pomyslení na to, že jej znovu uvidím, jsem zcela bez sebe radostí. Víím, že budu muset ještě leccos vystát, vše chci ale trpělivě snášet, jen když Pán Bůh dá a usmíříme se.*“⁷⁵

Očividná teatralita a jistá dávka patosu mohly být reakcí na bezvýchodnost a bezútěšnost postavení, v němž se nacházela, popřípadě prostředkem, kterým se snažila udržet si přízeň těch několika málo osob, se kterými byla v kontaktu. Jsou ale i dokladem toho, jakou představu měla Eleonora o manželském soužití a jaké postavení přisuzovala vdané ženě. V jistém smyslu měla štěstí v neštěstí, že se po odloučení od manžela mohla alespoň na čas vrátit pod ochranná křídla svého otce, který zdaleka nebyl povinen svou vdanou dceru dále živit. Žena po svatbě přestala být součástí své původní rodiny a stala se součástí rodiny svého manžela jak po právní, tak po ekonomické stránce.⁷⁶ Ferdinand August otcovskou lásku vůči Eleonoře demonstroval vícekrát, nejhmatatelněji dobrovolným navýšením jejího věna nad rámec povinností a posléze zastáním i snahami zmírnit Eleonoriho neštěstí. Zůstává ovšem předmětem dalšího výzkumu, zdali právě otcovská láska a rodičovský vliv nebyly jedním z faktorů, který už beztak vleklou roztržku ještě prodlužovaly a zhoršovaly. Teprve budoucí bádání také snad ukáže, jak a jestli vůbec se přestáté útrapy podepsaly na dalším společném životě obou manželů, který po zbylých deset let svého trvání přinejmenším navenek působil idylicky a šlechtické společnosti napříště neposkytl skandální námět k hovoru.

Causa Karla Adama z Mansfeldu, *Theatrum historiae* 8, 2011, s. 63–97. Marie Terezie z Ditrichštejna, manželka Karla Adama z Mansfeldu, se podle všeho nechala svým manželem utýrat k smrti, aniž by podnikla jakékoliv kroky na svou obranu. Zemřela za podezřelých okolností v roce 1658. Klára Rozálie rozená z Kounic naopak po fyzickém napadení manželem Jaroslavem Bernardem z Martinic v roce 1675 svého muže opustila. Geneze manželského nesváru ve druhém jmenovaném případě byla navíc spojená s nespokojeností Kláry Rozálie s výší osobní apanáže, kterou jí Jaroslav Bernard poskytoval a která jí podle jejího názoru neumožňovala vést takový životní styl, jakému uvykla před sňatkem.

74 „...so ist es mir doch ein Vergnügung meines Herrn Zeilen und Handschrift zu sehen“. SOA Třeboň, odd. Český Krumlov, RAS, fasc. 441, nedatovaný dopis Eleonory Amálie ze Schwarzenberku hofmistru Bitschovi.

75 Tamtéž: „...und mein Gott zum Zeugen, dass ich ihm gewiss undendlichen lieb und hab es nie selbst so glaubt, aber ich kann schwören, wann ich mich gedenke, dass ich ihn wieder sehen werde, so bin ich auesser mich für Vergnügung, wann ich gleich vielleicht ein ziemliches noch werde müssen ausstehen, will ich alles mit Geduld übertragen, wann nur Gott seine Gnad gibt, dass er wieder gut mit mich wird“.

76 Uzavřením sňatku a vyplacením věna byla žena tak zvaně vybyta, srov. Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného Království českého*, Praha 1888, s. 439–440 (článek P.II a P.III). K právním úpravám postavení vdané ženy srov. také Anděla KOZÁKOVÁ, *Postavení ženy v českém právu zemském*, Praha 1926 a Jan KAPRAS, *Manželské právo majetkové*, Praha 1908.

Zusammenfassung

Adam Franz und Eleonore Amalia von Schwarzenberg. Ursachen und Verlauf ihrer ehelichen Krise in den Jahren 1710–1722

Die fast zwölf Jahre lang anhaltende Zwietracht der Eheleute Adam Franz von Schwarzenberg und Eleonore Amalia, geborene von Lobkowitz, stellt für historische Forschungen ein überaus interessantes Thema dar. Über den Streit, der aufgrund seiner Bedeutsamkeit, denn er hätte das Ende der Schwarzenberg-Dynastie bedeuten können, einst die Aufmerksamkeit weitester Kreise der erlauchten Gesellschaft auf sich gezogen hatte, gibt es eine bemerkenswert große Anzahl von Quellen. Nicht nur solche persönlichen Charakters, wie z. B. die Korrespondenz der direkt Beteiligten, sondern auch amtlichen Charakters – Reskripte, an Hauptmänner und Hofmeister adressierte Schriftstücke oder auch Gerichtsakten. Deren gegenseitige Verknüpfung ermöglichte es, Einblick zu nehmen in eine Geschichte höchst menschlichen Charakters, aufgebaut auf Geldgier, Intrigen, Zorn und Untreue. Neben den Hauptprotagonisten schaltete sich in den Streit im Laufe der Jahre ein breitgefächertes Netz weiterer Personen ein, die an der Beilegung der Streitigkeit in irgendeiner Weise Anteil hatten. Dazu gehörten Mitglieder der Familien Schwarzenberg und

Lobkowitz, deren Beamtschaft, Personen mit politischem Einfluss sowie Personen geistlichen Standes. Sie alle hinterließen Zeugnis von der Genese der Krise einer der mächtigsten und reichsten Aristokratenfamilien der Habsburgermonarchie, über die Mechanismen deren Beilegung, über zeitgenössische Vorstellungen ehelichen Zusammenlebens sowie über die Realität des Alltagslebens von damals.

Wohl aufgrund seines banalen Charakters wurde diese Geschichte mit glücklichem Ende in der historischen Tradition später in eine Legende transformiert, in der die Taten menschlicher Leidenschaft durch das Eingreifen eines Heiligen überdeckt wurden. Besagte Legende ließ die wirkliche Ehe von Adam Franz von Schwarzenberg und Eleonore Amalia von Schwarzenberg, die ihren ersten und einzigen männlichen Nachkommen erst in recht fortgeschrittenem Alter, nach vielen Jahren von Unstimmigkeit und Zwietracht zur Welt brachten, allmählich in Vergessenheit geraten und erschuf aus jener Zwietracht einen der Grundpfeiler für den Nepomuk-Kult derer zu Schwarzenberg.